

F. Schiller'in Sanat Felsefesinde Oyun, Özgürlük ve Güzellik İlişkisi

Doç. Dr. Faruk Manav¹

Makale Geliş Tarihi: 20.05.2022
Yayıma Kabul Tarihi: 04.06.2022

Özet

Schiller, sanatı bir oyun olarak tasarımlarken bu oyunun özgür bir şekilde oynandığını belirtmektedir. İnsan oyun oynayarak yani, bir bakıma sanatı icra ederek özgür olurken bu sayede güzelliğe ulaşabilmektedir. Çünkü ona göre güzellik, özgürlüğün bir yansıması ya da görünümü olmak durumundadır. Ancak ne akılsallığa işaret eden biçim dürtüsü ne de duygusallığa işaret eden duyu dürtüsü tek başına kişiyi özgürleştirmekten uzaktır. Bu nedenle insanın özgür olabilmesi, her iki dürtünün orta noktası olarak düşünülen ve bir denge unsuru olarak görülen oyun dürtüsü ile olanaklıdır. Böylece oyun dürtüsü, gerçek anlamda özgür sanatı ortaya çıkarırken aynı zamanda insanın estetik bir karakter kazanmasına ve güzelliğin elde edilmesine olanak sağlamış olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Schiller, sanat felsefesi, oyun, güzellik

THE RELATIONSHIP AMONG PLAY, FREEDOM AND BEAUTY IN F. SCHILLER'S PHILOSOPHY OF ART

Abstract

Schiller, while defining art as a play, also states that it is played freely. One can be free by playing, i.e., by performing art, and that is also how one can reach beauty. For, according to Schiller, beauty is to be a reflection or an appearance of freedom. However, both the form-impulse, which refers to rationality, and the sense-impulse, which designates sensibility, by themselves, are far from freeing the subject. For this reason, for a person to be free is possible only through the play-impulse, which is considered as the mediation of both impulses and seen as a balance point. Thus, while the play-impulse reveals truly free art, it also enables a person to gain an aesthetic character and to achieve beauty.

Keywords: Schiller, philosophy of art, play, beauty

¹ Doç. Dr. Faruk Manav, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi. E-posta: faruk-manav@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4588-7886

Giriş

Sanat felsefesi literatüründe 'oyun olarak sanat' anlayışının temsilcilerinden birisi olarak görülen F. Schiller (Nahm, 1942: 148; Hein, 1968: 67; Yıldız Turan, 2019: 507), estetik deneyimi oyunun en yüksek formu olarak tanımlarken insanın bu deneyimde yaratıcı ve entelektüel yetilerini özgürce kullandığına işaret etmektedir (Hein, 1968: 67). Öyleyse oyunun Schiller için estetik deneyimde insanın özgürleşebildiği bir eylem tarzına karşılık geldiği düşünülebilir. Bu özgür eylem tarzı ya da "Oyun, aşırı enerjinin amaçsızca serbest bırakılması değil, derinlere kök salmış biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlara bir yanıttır" (Hein, 1968: 68). Dolayısıyla oyun, gündelik pratik ihtiyaçlara yanıt olmaktan uzak bir yapı olarak düşünölmek durumunda olduğundan, her türlü çıkardan ve zorlamadan uzak, belirli bir yoksunluk ya da eksiklik hissedildiğinde pratik amaçlarla gerçekleştirilen işlerden ayırt edilmesi gereken, doğrudan kendisi için zevk alınan, insan ruhunun özgürleşmesini sağlayan, tüm entelektüel yetilerin karşılıksız ve çıkarsız işlev gördüğü bir eyleme karşılık gelmektedir (Hein, 1968: 67). Böylece Schiller de "...oyun teorisyenleri arasında, oyun deneyiminin ve sanat deneyiminin her ikisinin de 'çıkarsız zevk' terimleriyle tanımlanabileceği konusunda genel fikir birliği..." (Nahm, 1942: 150) çerçevesinde düşünölebilecek şekilde -her ne kadar sanat ile oyun arasındaki ilişkiyi açıkça dile getirmese de (Hein, 1968: 67)- oyunu ve sanatı aynı düzleme getirerek onları özdeş görmüş olmaktadır (Nahm, 1942: 151).

Schiller için oyun, insanın özgürleşmesine katkı sunduğu oranda bireyin ve toplumun ahlaki gelişimine de yardımcı olan bir eylemdir (Hein, 1968: 67). O, bir bakıma "...her şeyden önce bir değişim ve dönüşüm programı..." (Göçmen, 2020: 158) olan *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine* adlı eserinde gösterdiği üzere, sanatı kişisel ve toplumsal dönüşümün bir aracı olarak düşünürken akli ve duyguları/duyusalığı arasında kalmış ve iki dürtü tarafından tahakküm altına alınmış bir karakter yerine sanatsal yönü ağır basan özgür bir estetik karakter tasarımı ortaya koymaktadır. Zira "Schiller'in 'psyche'nin estetik değişimi' dediği şey aslında temel ideolojik bir yeniden-yapılanma tasarısını belirtir" (Eagleton, 2010: 150). Bu durum, aynı zamanda Schiller düşüncesinde "...oyunun pedagojik değerinin temelidir..." (Hein, 1968: 67). Çünkü onun için "...'parçalanmış insan karakteri' sorununun çözümü estetik eğitimdedir" (Yazıcı, 2010:179). Bu yüzden Schiller için sanatın, insanın özgürleştiği bir oyun olmaktan öte insanın estetik eğitiminde ya da estetik karakter oluşturmada rol oynayan kurucu bir unsura denk geldiği düşünülebilir. Ayrıca "...Schiller, yaşanan siyasal savaşlar nedeniyle toplum vicdanında açılan yaraları iyileştirmenin tek ilacının günün koşulları düşünöldüğünde sanat olduğunu ileri sürmektedir" (Güçlü, Uzun, Uzun ve Yolsal, 2008: 1272).

Bu çalışmada ise Schiller'in önemli bir misyon yüklediği sanat ile oyun arasındaki bahsi geçen ilişkiyi nasıl kurduğunu, oyun, özgürlük ve güzellik kavramlarını nasıl ilişkilendirdiğini göstermek amaçlanmaktadır. Böylece Schiller'in estetik eğitiminde "...modern çağın kişi bütünlüğü olmayan uygar insanını estetik ve sanat eğitimiyle kendini tamamlamış ve gerçekleştirmiş özgür bireyler kılma..." (Yazıcı, 2010: 170) amacı çerçevesinde yukarıda bahsedilen dönüşümü nasıl gerçekleştirmek istediğinin ortaya konulacağı düşünülmektedir. Bunu yaparken de Schiller'in özellikle *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine* adlı bir dizi mektuptan oluşan eseri belirleyici olacaktır.

Özgürleşmeye Giden Yol ve Çağın Sorunları

İnsanı yaşadığı dönemin bir aynası ya da yansıması olarak gören Schiller, insanın çağının sorunlarına eğilmek durumunda olduğunu belirtmekte ve çağında sanatın konumunu bu sorunlar ekseninde irdelemektedir (Schiller, 2020: 23). O, yaşadığı çağda sanatın ihtiyaç ve fayda merkezli toplum yaşamında kaybolup gitmeye mahkûm olduğunu ve bu durumdan kurtarılması gerektiğini vurgulayarak şöyle demektedir: "...çünkü sanat, özgürlüğün kızıdır ve emirleri maddenin ihtiyacından değil, zihinlerin gereklerinden almak ister" (Schiller, 2020: 23). Böylece o, sanatı bir özgürleşme olanağı olarak görerek sanatın gündelik yaşamdaki maddi beklentilerden ya da fiziksel unsurlardan kaynağını aldığı sürece hak ettiği değeri göremeyeceğine gönderme yapmış olmaktadır. Gerçekten de ona göre, sanatın yaşadığı çağdaki konumu sorunludur. O "Felsefi soruşturma ruhu bile, bilimin sınırlarını genişlettiği ölçüde hayal gücünden birbiri ardından toprak parçası koparıyorken, sanatın sınırları daralıyor" (Schiller, 2020: 23-24) diyerek öznel bir etkinlik olarak felsefenin yaşanan çağa uyum sağlayabildiğini ve soruşturma alanını koruyabildiğini belirtirken bir başka öznel etkinlik olarak sanatın ise bilimin egemenliği devam ettiği sürece git gide küçüldüğünü ifade etmektedir.

Sanatın alanının daralmasının doğurduğu en büyük sorun ise insanın özgürlüğünün önüne koyduğu engeldir. O engel, insanın özgürlüğünün sekteye uğraması olarak düşünülebilir. O, bu nedenle özgürlüğü yeniden elde edebilmenin yolunu "...insanın özgürlük hedefine doğru ilerlediği yol güzellikten geçer" (Schiller, 2020: 24) şeklinde dile getirerek gösterek özgürlük ile güzelliğin aynı düzlemde düşünüldüğü bir özgürleşmeden söz etmektedir. Schiller, özgürlüğü farklı bir boyutta tasarılamak suretiyle yeni bir karakteri gözler önüne sermek istemektedir ki, bu da estetik yönün ağır bastığı ya da merkezde olduğu bir karakterden başkası değildir (Schiller, 2020: 27).

Özgürleşmenin doğayla olanaklı olduğunu düşünen Schiller, insanın duyguları ilkelerine baskın olan, sanatı hor gören vahşi ve ilkeleri duygularını işe yaramaz hale getiren, doğayı hor gören barbar olmak üzere iki zıt kutup arasında kalmasının ya da bunlardan birine ilişkin karaktere sahip olmasının ise doğa ile ters düştüğünü belirtmektedir. Bu nedenle bu iki zıt kutuptan ziyade üçüncü bir olanak olarak doğayla barışık olan ve onun özgürlüğüne saygı duyan kültürlü insan modelini ön plana çıkarmaktadır (Schiller, 2020: 30-31). Buna karşın mevcut kültür, insanı özgürlüğe ulaştırmaktan alıkoyarken toplumun geneline de maddeci bir anlayış egemen olmakta, yaratıcı ve hayalperest insanlar ise hor görülmektedir (Schiller, 2020: 33-34). Hatta bunun da ötesinde, yaşanan çağın en büyük sorunlarından birisi, buna bağlı olarak belirginleşen ve materyalist ahlaka bağlı olarak ortaya çıkan ve özgürlüğü engelleyen egoizmdir:

Egoizm, en süzme dostluğun bağrında sistemini kurmuştur ve hepimiz bir tek dost gönül kurtaramadan toplumun bütün hastalıklarını ve zorlamalarını deneyimliyoruz. Özgür yargımızı onun despot fikrine, duygumuzu onun tuhaf âdetlerine, irademizi onun fethatlığına bırakıyoruz; yalnızca keyfliğimizi onun kutsal haklarına karşı savunuruz (Schiller, 2020: 33).

Böylelikle egoizm insanın yaşamını kuşatan ve onu zorunluluklar içinde bırakan bir tür özgürlük engelleyici unsur olarak önemli bir soruna dönüşmektedir. Schiller, bu sorunun kaynağını akılcılıkta bulurken akılsallık ve duygusallık arasındaki çatışmanın ya da ayrışmanın buna yol açtığını belirterek ideal bir örnek olarak Greklerin bu konudaki başarısını örnek gösterir: "Onların hem form hem de özle dopdolmuş, hem felsefe yaparak hem eğiterek, hem şefkatli hem enerjik hâlleriyle, hayal gücünün zindeliğini aklın erilliğiyle muhteşem bir insanlıkta birleştirdiklerini görüyoruz" (Schiller, 2020: 35). Yani Grek kültürü, aklın her ne kadar zirvede olduğu bir kültür olup her şey akıl çerçevesinde açıklanır tarzda olsa da akıl hiçbir zaman kendi sınırlarını aşarak başka alanlara sirayet etmediği gibi duygusal alanla da bir çatışma içine girmemiştir: "Akıl ne kadar yükselmiş olursa olsun maddeyi sevgiyle peşinden sürüklüyordu ve ne kadar ince, ne kadar kesin uyarsa da asla un ufak etmiyordu" (Schiller, 2020: 36). Buradan Schiller'in akılcı tavrın insanın duygusal zevkleri ve estetik dünyasının önündeki engel olarak gördüğü ifade edilebilir. Çünkü aşırı akılcılık, insanı özgürleşmekten de alıkoyacaktır. Grek dünyasını tarih boyunca ön plana çıkaran husus da bu noktada sergilenen tutum olmuştur:

Grek insanlığının görüntüsü, tartışmasız bir en ileri noktaydı ki bu basamakta ne kalabilir ne de daha yükseğe çıkabilirdi. Kalamazdı, çünkü akıl, artık edindiği yedek sayesinde, kendini mutlaka duygu ve düşünceden uzaklaştıracak ve bilginin aydınlığına yönelecekti; daha da yükseğe çıkamazdı, çünkü aydınlığın yalnızca belli bir

derecesi beli bir içerik ve ısıyla bir arada varlığını sürdürebilir (Schiller, 2020: 39-40).

Öyleyse yapılacak şey, akıl ve duygular/duyusallık arasındaki kopukluğu ve ayrıklığı gidermek adına mevcut sanatın ürünü olan bu durumu, farklı bir sanat anlayışı ile aşmaktır (Schiller, 2020: 41). Schiller, bunu gerçekleştirmenin yolunun insanın sahip olduğu güçlerinin herhangi bir boyunduruk altına girmeksizin korunduğu bir özgürlüğe yer açmaktan geçtiğini şöyle belirtmektedir: "...insanın içindeki çeşitliliği, idealin birliğine boyun eğdirmeden önce, karakter bağımsızlığının garanti altına alınması ve yabancısı despot biçimlere kul köle olmak yerine dürüst bir özgürlüğe yer açılması gerekir" (Schiller, 2020: 42).

İnsanlığın önünde duran bir başka sorun ise güzellikten uzaklaştıracak denli etkiye sahip olan, biri hamlık ve diğeri laçkalık ve terslik olmak üzere iki farklı ve zıt yolda yönünü kaybetmektir. Bu sorunun aşılmasını sağlayacak olan ise güzellik olmak durumundadır (Schiller, 2020: 51). Ancak güzelliğin böylesine bir sorunu aşabilmesinin hiç de kolay bir iş olmadığını düşünen Schiller, bunu insanlık tarihinden verdiği bazı tespitler ve örnekler ile temellendirir. Schiller: "Antikitenin bütün ulusları içinde güzellik duygusunu en uç noktaya yükseltmiş olanlar, en uygar yeterince iyimserlikle örnek gösterilir ve karşıt örnek olarak da o kısmen vahşi, kısmen de barbar halklar getirilir; bunlar, güzele karşı duyarsızlıklarını çığ ya da hatta berbat bir karakterle ödüyorlar" (Schiller, 2020: 51) diyerek bu söylemle tarihsel süreçte en uygar toplumların hep en güzeli yakalamış ve yüceltmış bir kısveye sokulmaya çalışıldıklarını yani, nerede gelişmişlik ve yüksek uygarlık düzeyi varsa orada sanatın ve güzellik anlayışının da o denli yüksek olacağını düşündüğünü, diğer gelişmemiş toplulukların ise tam zıt yöne güzelin değerini anlayamamış topluluklar olarak nitelendirildiklerini belirtmiş olmaktadır. Ancak o, meselenin iç yüzünün aslında pek de öyle olmadığı düşünmesini de taşımaktadır:

Gerçekten, sanatların çiçek açtığı ve zevkin yönettiği hemen her tarih döneminde insanlığın düşmüş olduğu konusunda kafa yormalı; ayrıca politik özgürlüğü ve burjuva erdemi olan bir halkta büyük estetik kültür derecesi ile yaygınlığının, güzel geleneklerle, ahlakla ve davranış cılasıyla hakikatin el ele yürüyüşüne hiçbir örnek gösteremiyoruz (Schiller, 2020: 53).

Schiller bu tespiti ile aslında her şeyin görüldüğü gibi olmadığını, sanılanın aksine yüksek uygarlığın, özgürlük ortamının ve diğer yüceltilmiş unsurların güzellik anlayışı ile aynı düzleme hiç gelmemiş olmasına dikkat çekerek savunmaktadır. Yani bir bakıma o, sanatla ve güzellikle yükselen ve yücelen olmadığı gibi sanatı yüceltenlerde insanlığın da yükselişte

olmadığını belirtmektedir. Ona göre; Greklerden Romalılara, Araplarda İtalyanlara varıncaya kadarki dönemler, bu durumun örnekleriyle doludur yani, insanlığın geçmişinde güzellik ve diğer estetik zevkler hiçbir zaman eş zamanlı şekilde kol kola olmamış, hatta bu zıtlık ortamında güzellik kendisine yer edinemediği gibi ancak çöküş anlarında kendisine yer edinebilmiştir: “Geçmiş dünyanın neresine gözlerimizi çevirsek, orada zevk ile özgürlüğün birbirinden kaçtığını ve güzelliğin yalnızca kahramanlık erdemlerinin çöküşünde iktidar olduğunu görürüz” (Schiller, 2020: 54).

Oyunla Özgürleşme ve Güzellik

İnsanı özgür bir varlık olarak niteleyen Schiller, insanın etrafında iyiyi ve güzeli istemesinin onun bizzat sanatsal yaratımıyla ya da güzelliğe ulaşma arzusuyla ilişkili bir biçimde yorumlandığında bu ihtiyacı giderecek veya giderme girişiminde bulunulmasını sağlayacak olanın insanın özgürlüğü olduğunu belirtmektedir: “Aslında insanın kendisinde güzellik ve iyilikle mücehhez nesnelere ihtiyaç hissetmesi veya sadece etrafındaki nesnelere iyi ve güzel olmasını talep etmesi farklı farklı şeylerdir. Bu sonuncusu ruhun en yüksek özgürlüğü ile uyumludur...” (Schiller, 2010: 45). Böylece Schiller, insanın bizatihi güzelliğe ulaşması ile güzel şeylere ihtiyaç hissetmesi arasında bir ayrıma giderken bu ayrımda güzelliğe ulaşmayı özgürlükle doğrudan ilişkilendirmiş olmaktadır. O, *Kallias*'ta bu durumla ilgili olarak “Bir sanat ürünü, doğanın bir ürününü özgür olarak betimliyorsa güzeldir” (Schiller, 2003: 178) diyerek de insanın sanatsal yaratımlarında güzelliğin ancak özgür şekilde gerçekleştirildiğinde anlamlı olacağını belirtmekte ve özgürlüğü bir bakıma güzelliğin koşulu olacak şekilde ilişkilendirmiş olmaktadır. Çünkü “...güzellik, görünüşte özgürlükten başka bir şey değildir” (Schiller, 2003: 152).

O, özgürlüğün insanın kendisine duyuları yoluyla açılan bir tanrısallık yoluyla gerçekleşebileceğini, insanın duyuları kanalıyla hissettiği sürece sonsuz bir anlatım yeteneğine sahip olacağını belirtmektedir (Schiller, 2020: 56-58). Buna göre, insanın gerçek anlamda kalıcılık elde edebilmesi ve tüm yeteneklerini etkinleştirebilmesi duyusallığı sayesinde olacaktır: “... onun duyusallığı, varlığını etkileyen güç hâline getiren tek şeydir, ama etkisini onun etkisi yapan şey de yalnızca onun kişiliğidir. O hâlde sırf dünya olmamak için, insanın maddeye biçim vermesi gerekir; sırf biçim olmamak için de, içinde taşıdığı kabiliyete gerçeklik kazandırması gerekir” (Schiller, 2020: 58).

Ancak insanın sadece duyusallık ile bir yere varamayacağını, duyusallığın tek başına yeterli olmayacağını da kabul eden Schiller, burada çıkış noktasını akılsallık ve duyusallık dürtüsü arasında bir denge gözeterek

bulmaktadır. Bir bakıma ne aklın duyulara ne de duyuların akla üstün olduğu düşüncesinden hareketle her iki dürtünün birbirine bağlı olduğu ama birbirleri adına yargıda bulunmadıkları bir sınır çizerek akıl ve duyular arasında dengenin sağlanacağını düşünmektedir (Schiller, 2020: 62-63). Zira insanı özgürlüğe ulaştıracak yollardan birisi de bu iki dürtünün bahsi geçen dengesiyle olanaklı olacaktır. Bu denge, duyular alanı ile aklın kendi sınırlarına çekilmeleri yoluyla ya da iki alanın sınırlarının belirlenmesi veya normale döndürülmesiyle gerçekleşme olanağına sahip olacaktır (Trifonova, 2010: 95).

Bu dengenin kuruluşu ise insan için düşünülen üçüncü bir dürtü ile gerçekleşecektir. Schiller buna *oyun dürtüsü* adını vermektedir. O sentezci bir yaklaşımla ortaya koyduğu oyun dürtüsünü şöyle ifade eder:

Duyusal dürtü ister ki değişim olsun, zamanın içeriği olsun; biçim dürtüsü ister ki zaman yok olsun, değişiklik olmasın. O hâlde, her ikisinin bir arada etkili olduğu dürtü, -buna kanıtlayıncaya kadar oyun dürtüsü [Spieltrieb] dememe şimdilik izin verilsin- oyun dürtüsü, yani zamanı zaman içinde yok etmeye, oluşu mutlak varlıkla, değişimi aynılıkla bağlamaya yönelik olacaktır (Schiller, 2020: 68).

Oyun dürtüsünü bu şekilde ifade eden Schiller, bu dürtüye ilişkin birkaç belirlemede daha bulunur. Bu belirlemelerden birine göre, duyusal belirlenmeyi ve nesnesini içine almayı isterken biçim dürtüsü/akılsallık ise kendisi belirleyici olmayı ve nesnesini ortaya koymayı istemekte, oyun dürtüsü ise yine iki dürtüyü de kapsayacak onların özelliklerini harmanlayacak şekilde kendisi olduğunda nasıl ortaya çıkacaksa o şekilde içine almak, duyular nasıl algılamaya yönelmiş ise o şekilde ulaşmak istemektedir (Schiller, 2020: 68). Böylece oyun dürtüsü, hem aklın hem de duyuların özelliklerini bir araya getirmiş hem de iki zıtlık arasındaki uyumu da tesis etmiş olmaktadır. Aynı zamanda insanın akılsal yönünün duyusal yönüne, duyusal yönünün de akılsal yönüne belirli bir özellik çerçevesinde üstünlük sağlama olasılığını da bertaraf etmiş olmaktadır.

Diğer belirlemede ise Schiller, duyusal dürtünün fiziksel bir gereklilikten dolayı özgürlüğü dışladığını, biçimsel dürtünün/akılsallığın da ahlaki gereklilikten dolayı acıyı dışlayan bir karakter sergilediğini ifade etmektedir. Bundan dolayı, duyusal dürtünün doğa yasaları, biçimsel dürtünün ise akıl yasaları çerçevesinde bir *gemüt*¹e gereksinimi olduğunu belirten Schiller, oyun dürtüsünün ise hem ahlaki hem de fiziksel olarak *gemüte* gereksinimi olduğunu ve rastlantı ile gereklilikleri yok ederek insanı özgürleştirdiğini belirtmektedir (Schiller, 2020: 68). Böylece doğa yasaları ile akıl yasalarının çatışması ya da fizik ile ahlak arasındaki zıtlık engellenmiş olurken

¹ Çeviri metinde gönül olarak bu sözcük, anlam bulanıklığına yol açmamak adına bu şekilde kullanılmıştır.

kurulan sentez yoluyla insanın özgürleşmesinin yolu da açılmış olmaktadır.

Oyun dürtüsüne ilişkin sonuncu belirlemede ise Schiller, duysal dürtünün fiziksel zorlama yoluyla insanın maddi varlığını rastlantısal hâle getirdiğini, biçimsel dürtünün ise ahlaki zorlama ile insanın biçimsel yanını rastlantısal hâle getirdiğini belirtir. Bundan dolayı mutluluğun mükemmellekle uyumu konusunun da rastlantısal olduğunu belirtmektedir. Oyun dürtüsü ise insanın biçimsel ve maddi varlığı ile mükemmellik ve mutluluğu rastlantısal hâle getirdiğinden her ikisinde ayrı ayrı bulunan rastlantısallık ortadan kalkacak, maddeye biçim biçime ise realite katacak, akıl ve duyuları barıştırmış olacaktır (Schiller, 2020: 69).

Oyun dürtüsünün sentezci yönünü güzellik anlayışına da yansıtan Schiller, duysal dürtünün nesnesini canlılık, biçimsel dürtünün ise figür/form olduğunu belirtir ve buradan yola çıkarak oyun dürtüsünün nesnesinin canlı figür olduğunu, bunun da güzelliğe aracılık edebileceğini dile getirmektedir (Schiller, 2020: 70). O böylece yalnızca duysallıktan ya da biçimsellikten/akılsallıktan hareketle bir güzelliğin ortaya çıkmayacağını belirterek güzel denilen şeylerin ya da genel olarak güzelliğin ancak ve ancak hem duysal hem de biçimsel niteliklerle karakterize olduğunu ifade etmektedir:

Bir insan yaşıyor ve endamı (Gestalt) var diye hiç de canlı bir figür değildir. Böyle olması için figürünün hayat ve hayatının da figür olması gerekir. Sırf formu [Gestalt] üzerine düşündüğümüz sürece bu form cansızdır, salt bir soyutlamadır; onun hayatını sadece hissettiğimiz sürece bu hayat biçimsizdir, salt izlenimdir: Ama onun formunun duyumumuzda yaşamasıyla ve hayatının aklımızda biçim almasıyla o kişi bir canlı figürdür ve biz ona güzel yargısı verdiğimiz her yerde bu böyle olacaktır (Schiller, 2020: 70-71).

Öyleyse duysal ve biçimsel dürtü güzelliği ortaya çıkarmada yetersiz kaldığına göre, her iki dürtünün kesişim noktası olarak oyun dürtüsünün bu noktada belirleyici olacağını ve güzele de ancak oyun dürtüsünün hizmet edebileceğini dile getirmektedir: "Güzellik, her iki dürtünün de ortak nesnesi olabilir, yani oyun dürtüsünün" (Schiller, 2020: 71). Güzellik oyunun nesnesi durumuna geldiğine göre, insan adına özgür veya kendisi olabilmenin yolu ya da daha farklı bir ifadeyle dile getirilecek olursa akılsallık/biçimsellik ile duysallığın etki alanının dışında ancak oyun ile olanaklı olacaktır. "Çünkü insan, nihayet bir kerede söyleyiverelim, kelimenin tam anlamıyla nerede insansa, yalnızca orada oynar ve *yalnızca oynadığı yerde tam insandır*" (Schiller, 2020: 73). Oyun oynayan bir çocuğun elinden oyun oynama hakkı alındığında nasıl çocukluğunu sergilemesi olanaksızlaşırsa insanın da duyuların ya da aklın tahakkümüne girmesiyle sanatsal

yaratım ve güzelliği yakalama arzusuna ket vurularak oyun oynaması elinden alınırsa onun da insanlığını unutacak duruma geleceği düşünülebilir. Böylece “Sanatı belki de *büyüklerin çocuk oyunu* diye tanımlamak yanlış...” (Timuçin, 2013: 150) olmayacaktır.

Oyun oynayan insan, aynı zamanda güzeli arayan insan olduğundan güzelliğin insan üzerinde dengeleyici bir değer olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Schiller bunu şöyle dile getirir: “...iki karşıt sınır güzellik sayesinde kalkar, güzellik ise gergin insanda ahengi, gevşemiş insanda enerjiyi yeniden sağlar ve bu tarzda, doğasına uygun olarak, sınırlı durumu mutlak bir duruma geri götürür ve insanı, kendi içinde tam bir bütüne ulaşmış kişi yapar” (Schiller, 2020: 78-79). Böylece güzelliğin tamamıyla ne duysal alana ne de akıl alanına ait olmayacak şekilde her iki alanı ortak bir noktada buluşturan bir yapı sergileyerek asli görünümüne kavuştuğu düşünülebilir. Schiller güzelliğin bu yapısına ilişkin şu analizi yapmaktadır:

Güzellik, ...iki dünyanın vatandaşı olarak görülebilir, bunlardan birine doğuştan, ötekine evlat edinme yoluyla aittir; varlığını duysal tabiatından alır ve akıl dünyasında vatandaşlık hakkına ulaşır. Bundan çıkarılacak sonuç, güzeli değerlendirme yetisi olarak beğenin zekâ ile duysallık arasında orta yere nasıl yerleştiği ve birbirini küçümseyen bu iki tabiatı nasıl mutlu bir beraberlikte birleştirdiğidir (maddi olana nasıl aklın saygısını, rasyonel olana nasıl duyuların eğilimini kazandırdığıdır)... (Schiller, 2008a: 141).

Öyleyse güzelliğin hem karşıt güçlerin savaşımını ortadan kaldırdığı hem de iki farklı alan arasındaki bir denge noktasına karşılık geldiği ve insanı uyumlu duruma getirdiği söylenebilir. Schiller, güzelliğin bu özelliğine ilişkin şu düşünceyi dile getirmektedir: “Sanki madde ve biçim arasında, edilgenlik ile etkililik arasında bir *orta hâl* olmalı ve bizi güzellik bu orta hâle getirmeli” (Schiller, 2020: 81). Söz konusu bu orta hâl ise “...bir özgür hâl adını hak eder...” (Schiller, 2020: 90) ve aynı zamanda “...güzellik, özgürlüğün somutlaşmış biricik ifadesi...” (Schiller, 2020: 101) ya da “...özgürlüğün bir dışavurumu...” (Schiller, 2010: 46) olarak belirginleşmektedir. Buna göre insan, güzel olan ile özgürleşmekte ve bu hassas nokta sayesinde bir uyum ortaya çıkmaktadır: “Güzelin karşısında kendimizi özgür hissederiz, çünkü maddi-hissi dürtülerimiz aklın yasalarıyla uyum içerisindedir” (Schiller, 2010: 46). Güzelde akıl ve duyular uyumlu bir biçimde bir araya gelirken Schiller, güzelliği de bu uyumdan dolayı bir uyum olarak tanımlamaktadır: “Güzel olanda akıl ve duysalsalılık tam bir uyum içerisindedir, ve [eğer güzelliğin bizim için sahip olduğu bir çekim gücünden bahsedilecekse bu] ondaki bu uyum sayesinde” (Schiller, 2010: 49).

Böylece güzellik, özgürlük ve oyun dürtüsü arasındaki ilişki netleşmiş olmaktadır. Yani, insan etkin bir estetik varlık haline getirecek özgürlük, gerçek anlamda oyun oynamakla olanaklı olacaktır. Çünkü "...estetik insan sadece estetik görünmemelidir: o görünüşten haz duymada özgür olacak, fakat kendisi sadece görünüş olarak görünmeyecektir. Eğer oynuyorsa gerçekten oynayacaktır" (Trifonova, 2010: 86). Böylece insanın oyun oynamak suretiyle özgür olmağı, görünüşte bir özgürlük ya da oyun değil, bizzat eyleme geçerek ya da oyunun içinde bulunarak olanaklıdır. Schiller bu durumu şöyle bir benzetme ile ifade eder: "Bilgenin beceremediğini oynayan çocuk becerir" (Schiller, 2008b: 237). Böylelikle oyun oynamakla kendisini bulan insan, aslında estetik bir karakter kazanmasının yanı sıra, yüksek bir konuma da erişmiş olacaktır. Schiller bu yüksek konumu şair ve filozof arasında yaptığı bir karşılaştırma ile de göstermektedir: "Yalnızca şair, hakiki *insandır* ve en iyi filozof onun yanında olsa olsa bir karikatürdür" (Schiller, 2008b: 234). Dolayısıyla insanın sanatını oyun oynayarak özgür biçimde ortaya koyması, onun bilge bir karaktere sahip olmasının dahi üzerinde görülmüş olmaktadır. Bir bakıma sanatla insanın en yüksek karaktere kavuştuğu söylenebilir.

Sonuç

Aklı ve duyları arasında sıkışan ya da bu iki dürtüden birinin diğerine üstün gelmesiyle insanın kendisi olmaktan uzaklaştığını düşünen Schiller, ne aklın duylara ne de duyların akla üstünlüğünü kabul ederken iki dürtünün sentezi sonucunda gün yüzüne çıkardığı oyun dürtüsünün önemine işaret etmektedir. O, oyun dürtüsü ile ilişkilendirdiği sanatı, insanın özgür biçimde oynadığı ve bir bakıma kendini var ettiği bir oyun olarak görerek bu özgür oyunla güzelliğin ortaya çıkışı arasında da sıkı bir ilişki kurmakta ve güzelliğin ne kendiliğinden var olan bir yapı olduğunu ne de insanın hazır biçimde bulduğu bir şey olarak görmektedir. Güzellik, özgür biçimde oyun oynayan insanın elde ettiği bir değer iken aynı zamanda biri akılsallık diğeri duysallık olmak üzere iki zıt dürtünün sentezi ya da orta noktasına karşılık gelmektedir. Dolayısıyla onun için güzellik, insan için dengeleyici bir yapıdır, denilebilir. Bir bakıma sanatla özgürleşen insan, aynı zamanda güzelliğe de ulaştığından Schiller'in amaçladığı estetik karakterin ya da en genel anlamıyla bireysel ve toplumsal dönüşümün de oyun, özgürlük ve güzellik üçgeninde gerçekleşebilecek bir ideal olduğu söylenebilir. Böylece Schiller tarafından sanatın insanın en yüce karaktere ulaşmasına aracılık etmek gibi bir misyonla taçlandırıldığı düşünülebilir.

Kaynakça

Eagleton, T. (2010). Schiller ve Hegemonya (çev. Hakkı Hünler). Terry Eagleton (Yaz.). Estetiğin İdeolojisi (çev. Bülent Gözkân vd.). İstanbul: Doruk Yayınları, s. 145-166.

Göçmen, D. (2020). 'İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Mektuplar' ve Ahlaklı Bir Uygarlık Arayışı. Friedrich Schiller (Yazar). İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine (çev. Gürsel Aytaç). Birinci Baskı. Ankara: Fol Kitap, s. 147-165.

Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S. ve Yolsal, Ü. H. (2008). Felsefe Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Hein, H. (1968). "Play as an Aesthetic Concept", The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 27 (1), 67-71.

Nahm, M. C. (1942). "Some Aspects of the Play-Theory of Art", The Journal of Philosophy, 39 (6), 148-160.

Schiller, F. (2003). 'Kallias or Concerning Beauty: Letters to Gottfried Körner' (1793) (Trans. Stefan Bird-Pollan). J. M. Bernstein (Editor). Classic and Romantic German Aesthetics. Second Edition. New York: Cambridge University Press, p. 145-183.

Schiller, F. (2008a). Zarafet ve Saygınlık Üzerine (çev. Gürsel Aytaç). Gürsel Aytaç (Haz. ve Çev.). Schiller. Birinci Baskı. Ankara: Doğu Batı Yayınları, s. 132-172.

Schiller, F. (2008b). Schiller Diyor Ki (çev. Gürsel Aytaç). Gürsel Aytaç (Haz ve Çev.). Schiller. Birinci Baskı. Ankara: Doğu Batı Yayınları, s. 231-240.

Schiller, F. (2010). Yücelik Üzerine (çev. Ahmet Aydoğan). Friedrich Schiller (Yazar). Bir Eğitim Ülküsü Olarak Ruh Yüceliği (çev. Ahmet Aydoğan). Birinci Baskı. İstanbul: Say Yayınları, s. 39-62.

Schiller, F. (2020). İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine (çev. Gürsel Aytaç). Ankara: Fol Kitap.

Timuçin, A. (2013). Estetik Bakış. İstanbul: Bulut Yayınları.

Trifonova, T. (2010). Schiller'in Estetik Eğitiminde Estetiğin Ahlaki Evriminde Yüceliğin Yeri (çev. Ahmet Aydoğan). Friedrich Schiller (Yazar). Bir Eğitim Ülküsü Olarak Ruh Yüceliği (çev. Ahmet Aydoğan). Birinci Baskı. İstanbul: Say Yayınları, s. 63-120.

Yazıcı, A. (2010). "Schiller'de Özgürlük Olarak Estetik", Felsefelogos, 13 (38), 169-180.

Yıldız Turan, E. (2019). "Schiller: Sanatın Oyunda Özgürlük Olarak Yansıması", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (2): 505-513.